

GAT

GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM

Kovács Árpád: Pénzügyi ellenőrzés az Európai Unióban

Horváth Andrea: A magyar biztosítási piac fejlődése, perspektívák, tendenciák

**Kristóf Tamás: Magyarország gazdasági fejlettségének scenáriói
2005–2007 között**

Szentes Tamás: A hazai egészségügy finanszírozásának aktuális kérdései

**Bojko Mikola – Bojko Jaroslav: A különleges gazdasági övezetek létrehozásának
és fejlődésének problematikái**

Eőri Teréz: A magyar mezőgazdaság az Európai Unió belépés után

**Almásy Sándor: Új típusú mezőgazdasági vállalkozások Kárpátalja
síkföldi régiójában**

**Fonda Ferenc: A nemzeti radikalizmus gazdaságtana
(Dr. Lentner Csaba tanulmányai)**

2004/2

Társadalomtudományi folyóirat

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Andrásy Adél egyetemi docens,
Dr. Dézsy József egyetemi tanár (Bécs),
Dr. Fecske Mihály egyetemi tanár,
Dr. Gidai Erzsébet egyetemi tanár
(a szerkesztőbizottság elnöke),
Dr. Lentner Csaba egyetemi docens

Megjelenik félévente

GT

**A szedést Bosnyákovits Józsefné készítette,
a tördelés Takács Eszter munkája.
A nyomtatás 2005 júliusában készült.**

Szerkeszti: Kormányosné Aranyi Krisztina

Felelős kiadó: Dr. Gidai Erzsébet
Kiadja a „Prognózis 2000” Alapítvány

ISSN 0865 7823

Tartalom

GAZDASÁG	9
<i>Kovács Árpád:</i> Pénzügyi ellenőrzés az Európai Unióban	9
<i>Horváth Andrea:</i> A magyar biztosítási piac fejlődése, perspektívák, tendenciák.....	28
<i>Kristóf Tamás:</i> Magyarország gazdasági fejlettségének szcenáriói 2005–2007 között	52
TÁRSADALOM ÉS POLITIKA.....	78
<i>Szentes Tamás:</i> A hazai egészségügy finanszírozásának aktuális kérdései.....	78
<i>Szabady Balázs:</i> Az etnonemzet demográfiai aspektusai	92
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	105
<i>Bojko Mikola–Bojko Jaroszlav:</i> A különleges gazdasági övezetek létrehozásának és fejlődésének problematikái.....	105
<i>Eőri Teréz:</i> A magyar mezőgazdaság az Európai Unió belépés után.....	113
<i>Almásy Sándor:</i> Új típusú mezőgazdasági vállalkozások Kárpátalja síkföldi régiójában	123
KÖNYVSZEMLE	129
<i>Fonda Ferenc:</i> A nemzeti radikalizmus gazdaságtana (Dr. Lentner Csaba tanulmányai).....	129

Almásy Sándor

Új típusú mezőgazdasági vállalakozások Kárpátalja síkföldi régiójában

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1991. évi „A földreformról” szóló törvényével a mezőgazdasági területtulajdon és -használat reformját irányozta elő, ami lehetővé tette a lakosság háztáji és kiegészítő gazdaságain kívül egyéni paraszti/farmer gazdaságok létesítését, míg az 1992-ben elfogadott „A föld tulajdonformáiról” alkotott törvény alapján a termőföld magántulajdonba kerülhetett (kvázi magántulajdon, mivel a „tulajdonos” a földet nem adhatta el, és a „tulajdonjog” nem volt örökölhető). Az 1994–1995-ös években két államelnöki – törvényerejű – rendelet jelent meg: „A mezőgazdasági termelési szféra reformjáról”, valamint „A mezőgazdasági vállalatok és szervezetek közös tulajdonába átadott föld vagyonnevesítésének rendjéről”. A rendeletek alapján a volt kolhozok – szövetkezeti szektor gazdaságai – vagyonnevesítése megtörtént, és mint kollektív mezőgazdasági vállalatok folytatták nagyüzemi tevékenységüket. Ugyanakkor, míg a szövetkezeti szektorban a korábbi „össznépi” földtulajdon nevesítésre került – nem határozva meg konkrétan a terület helyét -, addig az állami szektor gazdaságai esetében a mezőgazdasági termőföld állami tulajdonban maradt.

Az 1999. december 3-án törvényerőre emelkedett államelnöki rendelet „A gazdaság agrárszektora reformjának felgyorsítására irányuló halaszthatatlan intézkedésekről” Ukrajnában felszámolta a mezőgazdaság szovjetmintájú szövetkezeti szektorát. Megtörtént a valós vagyonnevesítés a megszűnt kollektív mezőgazdasági vállalatokban – előrebocsátva az eredményt –, ennek minden következményével együtt. Már a 2000. évben a több mint 10 ezer kollektív mezőgazdasági vállalat utódaiként 46%-ban gazdasági társaságok, 25%-ban új típusú szövetkezetek, 21%-ban egyéni tulajdonban lévő vállalkozások alakultak, míg megközelítőleg 800 volt kollektív mezőgazdasági vállalat földjei paraszti/farmer gazdaságok tulajdonába kerültek. Az emlí-

tett „eredményt” illetően mind a szakfolyóiratokban, mind a napisajtóban megjelent cikkek az új típusú gazdálkodó szervezetek és az egyéni paraszti/farmer gazdaságok problémáit emelik ki (a gazdálkodó szervezetek esetében a volt nagyüzem eszközállománya megbontás miatti alacsony hatékonyságát, míg az egyéni gazdaságok esetében elsősorban a starttőke hiányát).

Az első világháborút követő békeszerződések alapján Csehszlovákiához csatolt, majd a második világháború után a Szovjetunió – felbomlását követően Ukrajna – részévé vált Kárpátalja három, egymástól lényegesen eltérő természeti adottsággal rendelkező régiója meghatározza a mezőgazdasági termelés hatékony szervezeti formáinak lehetőségét. A Kárpátok magashegyi régiójában gyakorlatilag csak az egyéni – „őstermelő” – gazdálkodás feltételei adtak. Részben ez vonatkozik az előhegyi régió járásaira is. A területi elhatárolás a statisztikai adatok alapján problematikus, mivel míg a magashegyi régió járásait – Rahó, Ökörmező, Voloc, Berezna – még egyértelműen el lehet különíteni, addig az előhegyi járások esetében ez már megoldhatatlan feladat (például a Técső járás a Tisza felső folyásától – előhegyi régió – a Kárpátok hegygerincéig terjed).

Kárpátalja négy síkfüldi – jelentős részben magyarok lakta – járása (Ungvár, Munkács, Beregszász, Nagyszőlős) területének döntő része a magyar nagyalföldi, az országhatáron átnyúló terület, ahol a mezőgazdasági termelés természeti feltételei gyakorlatilag azonosak a magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg megye körülményeivel.

A már említett 1999. december 3-i államelnöki rendeletet megelőzően Kárpátalja négy síkfüldi járásában 61 állami gazdaságban (szovhoz), 13 kutatóintézeti és oktatási intézményi tangazdaságban, valamint 59 kollektív mezőgazdasági vállalatban folyt nagyüzemi termelés. Ugyanakkor 1130 paraszti/farmer gazdaság 5054 ha mezőgazdasági területtel rendelkezett. Figyelembe véve az egy egyéni gazdaság átlagosan 4,5 ha területét, ezt a termelés-szervezeti formát jogosan a háztáji és kisegítő kategóriába lehet sorolni (mindössze 18 paraszti/farmer gazdaságnak volt több mint 20 ha mezőgazdasági területe).

A szövetkezeti szektor (kollektív mezőgazdasági vállalatok) felszámolás után a síkfüldi régió járásaiban összesen 61,4 ezer fő kapott vagyonjegyet (ungvári járás 6,1 ezer, munkácsi járás 14,7 ezer, bereg-

szászi járás 21,3 ezer, nagyszőlősi járás 19,3 ezer), amit már – eszköz- és állatállomány-tulajdonjogon kívül – konkrét mezőgazdasági terület birtokbavételére is lehetett fordítani. A vagyonejgy-tulajdonosok közül elsősorban a nagyszőlősi járásban 6,1 ezer fő vette ki vagyonejgyét természetben, és a megkapott eszközöket, földterületet egyéni gazdaságuk fejlesztésére fordították. Ugyanakkor a megszerzett vagyont a beregszászi járásban 5,8 ezer fő, míg a munkácsi járásban 8,0 ezer fő bérbe adta az újonnan megalakult gazdálkodó szervezeteknek.

Az állami szektor gazdaságai esetében összetettebb volt a helyzet. A szovhozok szőlőültetvényei és árügyümölcsösei egy részét átadták a helyi települések tanácsi tulajdonába, és tanácsi határozattal az egyéni szektor gazdaságaiba kerültek. A szovhoz nagyüzemi művelésében maradt területek esetében – a mezőgazdasági terület állami tulajdonban való megtartása mellett – döntő többségben az ott dolgozók részes termelést vállaltak (munkabér helyett a termés 40-50%-át kapták meg). Gyakorlatilag ugyanez vonatkozik a kutatóintézetek és oktatási intézmények tangazdaságainak ültetvényeire is, míg a szántóterületen továbbra is nagyüzemi termelés folyik. A probléma az, hogy mind a szovhozok, mind a tangazdaságok jelentős része eredetileg a szövetkezeti szektor (kolhozok) gazdaságainak az 1950-es évek alatti átszervezése útján jött létre, így ellentétben például a szomszéd településen felosztott kollektív mezőgazdasági vállalat tagjaival, a szovhozok és tangazdaságok dolgozói nem kaphatnak vagyonejgyet.

A volt szövetkezeti szektor – kollektív mezőgazdasági vállalatok – megszűnése után Kárpátalja négy síkföldi járásában 78 korlátolt felelősségű társaság, 9 magántulajdonban lévő üzem, 6 új típusú termelőfeldolgozó szövetkezet jött létre, míg az állami szektor gazdaságai közül 17 gazdaság „nyitott”, 3 gazdaság „zárt” részvénytársasággá alakult át (a részvények bizonyos hányada az ott dolgozók tulajdonába került).

Az új típusú – a piacgazdaság követelményeinek megfelelő – gazdálkodó szervezeteket illetően ki kell emelni, hogy Kárpátalja síkföldi régiójában ezeknek a gazdaságoknak a menedzsmentje – az esetek többségében a volt kollektív mezőgazdasági vállalat vezetőségének a tagjai – diplomás (esetenként többdiplomás) szakember. Nem elhanyagolható tényező az sem – ennek a határon átnyúló gazdasági kap-

csolatok fejlesztésében van jelentősége –, hogy ezeknek a szakembereknek többsége magyar nemzetiségű vagy bírja a magyar nyelvet, és tisztában van a magyarországi agrárszféra jelenlegi helyzetével.

A megalakult és jogilag gazdálkodó szervezetként bejegyzett részvénytársaságok, korlátolt felelősségű társaságok, új típusú termelőfeldolgozó szövetkezetek, magántulajdonban lévő mezőgazdasági üzemek 2000–2002. évi eredményei rendkívül eltérőek. Mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy ezeknek a gazdálkodó szervezeteknek a tulajdonukban lévő és bérelt mezőgazdasági területük állandóan változik, egyes területeket elidegenítenek, míg jelentős az egyéni gazdaságok tulajdonosaitól bérbe vett föld nagysága. Ugyanakkor az elmúlt két év magán viseli a kezdeti időszak nehézségeit.

Nem részletezve a kérdést, az egyes gazdálkodó szervezeteket illetően mint pozitív eredményt ki kell emelni a következőket. Az ungvári járás Tarnóc község központú „Konik” magántulajdonban lévő gazdaság (érdekes, hogy a tulajdonos ezt megelőzően járási főügyész volt) vetőanyag-termelésre szakosodott, és rendkívül nagy hatékonysággal működik. Ugyanez vonatkozik a beregszászi járás Nagyberég község „Atak” korlátolt felelősségű társaság elsősorban szántóföldi termékek termelésére is. Külön figyelmet érdemel a volt kolhozok, majd mezőgazdasági vállalatok konzervüzemeinek a helyzete. A beregszászi járás Borzsova község konzervüzeme német tőkebefektetéssel vegyes vállalattá alakult át, és termékeit a külpiac exportálja. Hasonló a helyzet a nagyszőlősi járás Péterfalva község konzervgyára esetében is, ahol viszont magyar üzleti körök szereztek résztulajdont, és a helyben termelt nyersanyagot – zöldség, gyümölcs – feldolgozva az Orosz Federáció piacára exportálják.

A tanulmány szerzőjének véleménye szerint viszont jelentős nagyságrendű lehetőségek maradnak kihasználatlanul az állattenyésztési termékek termelése terén, meghatározóan a keveréktakarmányt fogyasztó (sertés-, baromfi) ágazatokban. Kárpátalja mezőgazdaságának a „szűk keresztmetszete” a gabonagazdaság, mivel egy lakosra számítva a szántóterületi mindössze 0,15 ha, és síkföldi régióban sem haladja meg a 0,25 ha-t. Az egy lakosra jutó gabonatermelés 300 kg alatt van, és míg a múltban a központi alapokból történt évi 500-600 ezer tonna kiutalás biztosította az állattenyésztési ágazatok keveréktakar-

mány-szükségletét, addig ez a forrás jelenleg már megszűnt. Az eredmény előre jelezhető volt. Mind az állami tulajdonban maradt, mind a gazdálkodó szervezetek tulajdonába került baromfi és sertés-komplexumok abszolút többsége üresen áll (nincs biztosítva a baromfi- és sertésállomány takarmányellátása). Feltételezhető, hogy például, amennyiben a magyar üzleti körök tulajdont vagy rész tulajdont szereznek a Kárpátalja síkföldi régiójában fekvő nagy kapacitású – jelenleg ugyancsak kihasználatlanul álló – takarmányüzemekben, úgy a Magyarországról importált gabona-nyersanyagból előállított magas értékű keveréktakarmányra biztos piacot találnak a megalakult gazdálkodó szervezetek részéről. (A kérdést tovább bővítve lehetségesnek látszik a keveréktakarmány bázisán előállított termékek – egy ugyancsak vegyesvállalat alapítása esetében – exportja vagy reexportja, kihasználva az Ukrajna törvényhozása által nyújtott kedvezményeket).

Jelen tanulmányban nem térünk ki az állami szektor gazdaságai és a volt kolhozok, majd kollektív mezőgazdasági vállalatok melléküzemági kapacitásának kihasználási lehetőségére. Itt elég megjegyezni, hogy a beregszászi járás Nagyberég községben létesített német-ukrán vegyesvállalat ADIDAS-licenc alapján – 320 dolgozót foglalkoztatva – gyártott kapuskesztyűit a világ minden tájára exportálja.

Befejezésül fel kell hívni a figyelmet az alábbi körülményekre. Ismert tény, hogy Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása után megszűnt a külföldi befektetőknek nyújtott adó- és vámilleték-kedvezmény rendszere (ami maga után von(hat)ja egyes transznacionális és multinacionális cégek „távozását”). Ukrajna és Kárpátalja esetében más a helyzet. Az Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa által 1998 decemberében elfogadott „A beruházási tevékenység különleges rendszeréről Kárpátalján” törvény öt évig terjedő vámilleték- és többletértékadó-mentességet biztosít a területre behozott gépek és berendezések vonatkozásában, és a 250 ezer USD-t meghaladó beruházások esetében két évig terjedő nyereségadó-mentességet. (Ezt követően öt évig a nyereségadó kulcsa 50%.) Ugyanakkor, amennyiben a területen termelt termék exportra kerül, úgy ez kivitelivámilleték-mentes marad. Az említett „A beruházási tevékenység különleges rendszeréről Kárpátalján” törvény meghatározza a kedvezményezett ágazatok körét. Lényeges, hogy a kedvezményezett ágazatok között szerepel mind a

mezőgazdasági tevékenység, mind a mezőgazdasági termékek feldolgozása.

A fentiek függvényében feltételezhető, hogy a magyar üzleti körök – a tanulmány szerzőjének véleménye szerint ide tartoz(hat)nak a kis- és középvállalkozások is – kiemelt figyelmet fognak fordítani – kellő informáltság esetében – a Kárpátalja síkföldi régiójában létrejött agrár-vállalkozásokkal történő gazdasági kapcsolatok fejlesztésére.

IRODALOM

- Ahrarna reforma v oblasztyi. Uzshorod, Oblaszna Derzsadminisztracije 2000. rik. C. 26
- Lengyel M. A.: Ahrarni vidnoszini na Zakarpatti: uroki minuloho i szucsasz-niszty. Uzshorod, Patent. 1999. C. 272.
- Dr. Galó Miklós, Dr. Almásy Sándor, Dr. Balján Annusa: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Kárpátalja határmenti térségének közös vidékfejlesztési programjához (előtanulmány).
- Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tudományos Testületének Közleményei, Nyíregyháza, Stúdió Kiadó. 2000. 49–62.
- Almásy Sándor, Galó Miklós, Balján Annusa: Az agrárreform újabb fejezete Kárpátalján. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 2001. N^o3 292–296.